

УДК 811.161.2'282.2

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2022.257935>Людмила Колеснік*

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД БУКОВИНЕЦЬКОЮ ГОВІРКОЮ СЕЛЯ ЮЖИНЕЦЬ

У статті проаналізовано фонетичні, морфологічні та синтаксичні риси, проявлені в мовленні діалектоносіїв говірки с. Южинець. Типові риси говірки притаманні мовленню всіх опитаних мовців, однак відрізняються кількістю та частотою вияву. Спостереження над записами діалектного спонтанного мовлення дали підстави стверджувати про стійкість їх до нівеляції та кваліфікувати говірку як типову буковинську. Виявлено окремі не записані раніше лексеми і фраземи, що доповнюють словник говірки.

Ключові слова: говірка, буковинські говірки, типові діалектні риси, діалектне мовлення, діалектний текст.

Koliesnik Liudmyla. Bukovyna dialect of the village Yuzhynets.

The article deals with description of one dialect as a system. The purpose of of this study is to describe the main features of the dialect v. Yuzhynets, manifested in oral dialectal speech, at all language levels. Attention is drawn to typical phonetic, morphological and syntactic dialectal features.

The author's own records from this dialect (2015) and dictionary materials are the source base of the study. The interview method was used to record the material. We created a relaxed communication situation and encouraged speakers to talk about different topics.

The author applied the method of continuous selection of linguistic facts from transcribed texts, the method of their synthesis, description, comparison and comparison with other dialects and literary language.

It should be emphasized that the speech of villagers of different sexes and ages has all the typical features of speech, but it differs from number and frequency. Naturally, most of these features are in the speech of the oldest villager. Typical phonetic features: change and alternation of sounds, different nature of sounds compared to literary language. The features of word change of noun parts of speech and conjugation of verbs, morphological features of nouns (vacillation in the genus), adjectives (creation of degrees of comparison), dialectal forms of pronouns, numerals and adverbs are characterizes for the dialect morphological system. The peculiar prepositional-noun constructions in the syntactic structure of dialect speech, active use of dialectal conjunctions and amplifying particles are revealed. The manifestations of ancient original features of the Ukrainian language were observed: consistent use of the vocative form, remnants of the dual form, «honorable» plural, the forms plusquamperfect. Some previously unknown words and phrases have been found, they enriches the vocabulary of the dialect. It is specially noted that men's speech is exposed to greater, but not critical external influence. The no significant external influences on the dialectal system were noted, despite the relative proximity village to the border regional territories. The obtained results make it possible to resistance of dialectal features to leveling and therefore this dialect is typical Bukovyna dialect. Some previously unrecorded tokens and phrases that supplement the vocabulary of the dialect are recorded.

Keywords: dialect, Bukovyna dialects, typical dialect features, dialect speech, dialect text.

Говірка як мінімальна територіальна одиниця, у якій поширений діалект, здавна була об'єктом уваги дослідників. Нині маємо праці, присвячені описові однієї говірки як системи, та низку словників однієї говірки, що маніфестують закарпатський [Піпаш, Галас 2005; Грицак 2008; Негрич 2008], гуцульський [Голянич 2018], бойківський [Дидик-Меуш 2021] говори.

Такий підхід дає змогу докладно вивчити систему говірки, її особливості, виявити унікальні локальні мовні явища. Повторне обстеження раніше описаних говірок дає уявлення про стабільність чи динаміку окремих мовних рис або й

* Людмила Колеснік, науковий співробітник відділу діалектології Інституту української мови НАН України (Київ, Україна); e-mail: nezabydka.86@gmail.com.

усіх мовних рівнів у говірці [Глуховцева 2005; Колесникова 2015; Марєєв 2018]. Однак лише деякі з говірок стають об'єктом докладних спостережень, хоча під час формуванні мережі будь-якого дослідження попереднє обстеження населеного пункту є вагомим фактором на користь його залучення до мережі.

Село Южинець нині Чернівецького району Чернівецької області розташоване за 45 км від Чернівців – відносно недалеко від межі Чернівецьчини з Івано-Франківщиною та Тернопільщиною. Населення села майже 1100 осіб. Село відоме з 1560 року. Назва *Южинець*, імовірно, дериват із суфіксом *-ець* від топоніма **Южин* [Вербич 2019, с. 185]¹. До 1774 року Южинець входив до складу Молдавського князівства, пізніше – до Австро-Угорської імперії та Румунії. Село зазнало руйнувань унаслідок Першої світової війни. У той час його культурний розвиток зосереджувався в читальні товариства «Руська бесіла» і створеному в 1913 році осередку товариства «Січ». У 1948 році в селі була проведена колективізація. Нині гордістю його мешканців є чудовий будинок культури, де влаштовують тематичні вечори. Народні традиції, звичаї, обряди, красу народної пісні свято бережуть і примножують учасники народного аматорського фольклорно-етнографічного колективу «Южинецькі молодички» (створений 1999 року). Архітектурною перлиною села є православна церква Івана Богослова (освячена 1895 року, офіційно відкрита в 1988 році) [докл. див.: Поляк 2013, с. 539–553].

Говірка села Южинець була об'єктом наукового спостереження: вона увійшла в мережу обстежених говірок Загальнослов'янського лінгвістичного атласу (№ 487)², однак, на жаль, не залучена до мережі Атласу української мови [АУМ II], атласу К. Германа [АУГПБ] та карти К. Киселевського [КК].

У «Хрестоматії буковинських говірок» с. Южинець представлено лише одним текстом [БГ, с. 55]. У 2019 році опубліковані «Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області». Їх основу становить діалектний словник говірки [ДФМЮ, с. 49–184], словничок фразеологізмів [ДФМЮ, с. 185–224] та прислів'їв [ДФМЮ, с. 225–263]. Також у цій праці представлено зразки зв'язного мовлення: цікаві розповіді на різну тематику, легенди, бувальщини [ДФМЮ, с. 185–291]. Вони подані в орфографічному записі, оскільки видання розраховане на широке коло читачів, однак це суттєво зменшує можливості їх використання для вивчення діалектних особливостей говірки.

Усе це спонукало до активного записування діалектного матеріалу в говірці та його докладного аналізу.

Мета розвідки – описати основні особливості говірки с. Южинець, що проявлені в усному діалектному мовленні, на всіх мовних рівнях.

Дослідження ґрунтується на власних записах автора з говірки, здійснених у діалектологічній експедиції 2015 року, та опублікованих матеріалах із говірки [БГ; ДФМЮ].

Діалектні тексти записано за допомогою методу інтерв'ю³ від інформантів різного віку (однак зорієнтовані на старше покоління), освіти та статі⁴, що уможливує висновки, по-перше, про важливість цих критеріїв при доборі

¹ Удаючись до народного етимологізування, самі мовці пояснюють постання назви популярними в говірці легендами [ДФМЮ, с. 23–24].

² Інформація про українські н. пп у мережі атласу за посиланням: <http://www.slavatlas.org/puncts.html>.

³ Це передбачало створення адекватної ситуації спілкування з діалектоносієм, провокування невимушеної, непередбаченої розмови на різну тематику.

⁴ Список інформантів див. у кінці статті.

інформантів, а, по-друге, про особливості вияву тих чи тих рис у мовленні людей різної статі, освіти, соціального положення. Матеріали записані на цифрові носії, тому надаються до верифікації та багаторазового використання; у вигляді транскрибованих текстів вони мають обсяг 7,5 а.а⁵. У роботі над матеріалами використано метод суцільної вибірки фонетичних, морфологічних і синтаксичних рис із транскрибованих текстів. Під час аналізу цих фактів вдавалися до методів синтезу, порівняння та зіставлення.

Говірка села Южинець за класифікацією К. Германа, яку беремо за основу, належить до буковинських надпрутських говірок [Герман 1995, с. 294–297]. Загалом для розмежування цих говірок дослідник обрав насамперед фонетичні ознаки, які мають вплив на варіювання морфологічних форм [Герман 1995, с. 299–305].

У записаному усному спонтанному мовленні усіх респондентів спостережено прояв усіх основних фонетичних і морфологічних рис, властивих цій групі говірок. Зокрема, текстовий матеріал засвідчує такі найчастотніші фонетичні риси:

Перезвук⁶ *-ѡ>-ѡе, -ѡи, і* в різних позиціях:

а) після *д, т, з, с, ц, л, н, дз, р*, яка виявляється в різних класах слів: іменниках: *прѡвод'є пл'єс* (КІ), *д'єкуѡе* (КІ), *у'з'єли с со'боѡ* (МІ), *ц'ім'киѡ* (АВ), *бл'єха* (МІ⁷), *бл'єшичка* (АВ), *бл'ішк'у* (МІ), *ти'л'є* (МІ), *ти'л'єта* (МІ), *ба'н'єк* (МІ), *ѡа'ж'н'є* (МІ), *гор'н'є з во'доѡ* (КІ), *у гор'н'єтку* (МІ), *сон'ішник* (АВ), *ѡ'гор'єчи* (АВ), *р'є'док* (АВ), *п'р'єдиво* (АВ, МІ), *по'р'єдок* (АВ, МІ) (зокрема і власних назвах: *С'н'єтин* (АВ), *Зв'і'н'єчка* (АВ)); прикметниках: *ку'руз'єний* (*ку'руз'іний*) (МІ), *во'їн'єне* (АВ), *вод'єний* (АВ), *кур'ічий даниц* (ГС, КІ); займенниках: *ѡє'кого* (МІ), *ѡек'є* (МВ) [БГ, с. 55], числівниках *п'єт'* (МІ), *ш'іш'нац'ік'* (МІ), *два'нац'ік'* (МІ), *двац'ік'* (МІ), *триц'ік'* (МІ, СМ), *сорок п'єтого* (МІ), *п'єйєс'єт' д'ругого* (МІ), *п'єйєс'єт' ш'єстого* (МІ). Особливо частотний такий перезвук у дієслівних формах: *ро'с'ход'єси* (АВ), *т'є'з'ли* (МІ, СМ), *ро'с'т'єгали* (МІ), *в'іт'у'гайє* (АВ), *в'іт'є'гайиши* (МІ), *ст'у'гайимо* (АВ), *у'з'єти* (*ѡ'з'єти*) (МІ, СМ), *стр'і'л'єти* (СМ), *л'є'гали* (*л'у'гали*) (МІ, СМ), *л'є'гаїу* (АВ), *ул'є'гайє* (МІ), *прикл'єкаїу* (СМ), *ни позво'л'єли* (АВ), *с'і'л'єли'ни'єтку* (МІ), *з'і'л'єла* (СМ), *ро'спра'ул'єїут* (СМ), *м'і'н'єїутси з'рош'і* (СМ), *л'і'р'єти* (АВ), *зам'і'р'єти* (СМ), *д'вер'і ѡ'твор'єїу* (МІ), *в'і'н'є переви'р'єїу* (АВ), *позап'р'єтувати* (АВ), *п'р'єли і т'кале* (АВ);

б) після *ж, ч, ш, дж, ѡ*: *ѡ'ж'єти* (МІ, СМ): *за'ж'єли вє'ликий ка'валок* (МІ), *в'і'прова'ж'єли з му'зикоѡ* (АВ), *з'б'і'ж'у* (КІ), *ч'і'є'нок* (АВ), *ста'ѡ'ч'єни* (МІ), *в'і'на за'ч'єласи* (СМ), *кол'госп за'ч'єїси* (МІ), *сн'і'г'є тру'ч'єїи* (СМ), *с'і'ї'їли* (АВ), *в'і'д'єї'єн'є* (МІ);

в) після сполучення *зубний + ѡ*: *дєри'ѡ'єн:ѡи* (МІ, СМ), *п'єїєні* (СМ), *чирип'єн':і* (МІ), *при'ѡ'єзали* (МІ), *ѡ'єжєт сн'і'п'єчк'уѡ* (АВ), *сн'і'п'єчки з'ѡ'єзували* (МІ, СМ), *пєри'ѡ'єзєѡє ѡїх* (АВ), *м'н'єцкаїут н'є'гами* (МІ), *ѡа'д'єба'ул'єїу* (СМ), *ф'і'рт'к'є поза'ѡ'єзували* (КІ);

г) після *рѡ*: *бу'р'ин'* 'бур'ян' (АВ), *бу'р'єни* 'тс.' (МІ);

⁵ Записи передано до Українського діалектного фонофонду. Копії записів та транскрибовані тексти зберігаються в автора.

⁶ Докладно поширення цього явища в говірках південно-західного наріччя та історичні передумови його виникнення проаналізував М. Лєсюк [Лєсюк 2011, с. 28–29].

⁷ У дужках подаємо скорочення ініціалів інформантів.

д) після *св*: у *с'в'ето* (АВ), *'ц'іл'і с'в'ета* (МІ), *Св'ітмій'веч'ір* (КІ, МІ), на *Св'іту нид'іл'у* (МІ), *св'ітку'вали* (АВ), *св'ітошній'святковий'* (МІ), *пос'в'іт'е'воду* (КІ);

2) диспалаталізація *сь* до *с*: *їкоўс* (МІ), *шос* (МІ), *ч'ос* (МІ, СМ), *ўвес* (МІ); активно ця риса проявляється в прикметникових суфіксах *-ськ-* (*-зьк-*, *-цьк-*): *'хата жи'д'іўска* (МІ), *бат'к'іўск'і кола'ч'і* (КІ), *сторонский* (КІ);

3) диспалаталізація звука *ц* у суфіксі *-цьк-* та іменниках із кінцевим *ц*, займеннику *ця*: *комс'омлица* (МІ), *'йейца* (АВ, МІ), *в'іў'ца* (МІ), *'дес'іт' д'вец* (СМ), *'ножиц не'було* (СМ), *'даниц* (АВ), *па'ноти'ец* (АВ), *студ'і'нец* (АВ), *'кагнец* (МІ), *'х'лопи'ец* (АВ), *ок'райец'хл'іба* (КІ), *до сх'ід'сонца* (КІ), *ў'Йужин'ци* (МІ), у *Черн'іў'цех* (СМ), *с (до) Чорн'овец* (АВ, МІ, СМ), *до'Мал'тинец* (МІ), *'терлица* (КІ), *'вулица в'ід'се'ла* (КІ), *ца'пие'ница* (СМ), *'цейі му'к'у* (АВ), *цу в'і'ї'ну* (АВ). Лише раз зафіксовано цей займенник із м'яким *ц*: *ц'а'Л'уба* (МІ);

4) палаталізовані шиплячі: *с'дж'ейейи* (МІ), *їдут'ж'ети* (АВ), *в'іпров'ж'ели* (АВ), *м'д'ч'ели* (АВ), *'ч'ел'усти* (МІ), *'нач'інка* (МІ), *ск'ін'ч'ути* (МІ), *с'коро к'ін'ч'еси* (МІ), *ч'іс'тен'ко* (А), *да'їут в'і'ч'ер'у* (МІ), *з бур'д'ч'енк'і* (МІ), *д'іў'ч'ета (д'іў'ч'ита)* (АВ, МІ, СМ), *м'д'ч'ийу в'іск* (АВ), *м'д'ч'ийиш'рук'і* (МІ), *св'і'ч'еного* (МІ), *'в'інч'ин'і бат'к'у* (МІ), *ш'і'рока до'рога* (МІ), *'л'уди'ли'ш'илиси* (АВ), *на ко'рит'і'ли'ш'елоси* (МІ), *ли'ш'ийеси'фаїни'* (АВ) *зам'іш'ели* (МІ), *'мама'наш'а* (МІ), *с'подн'і'з'інсов'і* (МІ). Кількісно найбільше слів зафіксовано з м'яким шиплячим *ч*. Це спостереження підтверджує висновок К. Германа про те, що співвідношення твердості й м'якості в різних шиплячих різна [Герман 1995, с. 282];

5) м'які задньозубкові *г*, *к*, *х*: *су'к'еночка* (МІ), *свол'ок'у* (МІ), *т'д'к'е'к'іл'е* (МІ), *'йашич'і* (МІ), *т'рошк'і* (МІ), *к'і'дайут (к'і'дайут)* (АВ, МІ), *'баба фар'тук за'к'ени* (СМ), у *д'іў'чинк'і* (МІ), *ў'тач'ки на'к'і'дайим* (МІ), *кв'і'ток к'і'дале* (МІ), *до'Паск'і* (АВ), *до'паск'е* (АВ), *'б'ілойі му'к'у* (АВ), *їк'і стр'д'х'у* (СМ), *гр'і'х'і'є'майи* (СМ), *т'рох'і'того* (МІ), *'мали'є'го'р'іх'у і'пачк'у зл'тар'іў* (КІ);

6) палаталізація *р*: *моло'тар'ка* (МІ), *ди'ректор'* (МІ, СМ), *па'п'ір'* (МІ), *вер'х* (МІ, СМ), *з'вер'ха'зверху'* (МІ, СМ), *т'рактор'* (МІ), *бу'галтор'* (СМ), *бл'е'хар'* (СМ), *в'іў'чар'* (*в'іў'ч'ир'*) (МІ), *бук'вар'* (СМ), *'кухар'ка* (МІ), *гек'тар'* (АВ), *си'кр'е'тар'* (АВ), *гос'подар'* (КІ), *госпо'дар'ка* 'господарство' (АВ), *'дохтор'ка* (АВ, СМ), *'цер'ква* (МІ), *'ц'вентар'* (АВ, МІ). М'який *р* виявлено послідовно як у середині слів, так і в кінці, зокрема агентивному суфіксі *-ар-* та його фонетичних варіантах. Натомість у словах, які в літературній мові мають м'який *р* у корені слова, у говірці фіксуємо твердий *р*: *з бур'д'ка'іўушка* (МІ);

7) звуження *о* до *у* («укання»): *по'пх'одити* (АВ), *кул'і'дувати* (КІ), *о'ку'пац'і'я* (АВ), *о'бс'і'дайимо* (АВ), *ў'одн'ім ку'жус'і* (МІ), *при'ходим ду'дому* (АВ, МІ), *пу'тому* (АВ), *накр'і'вайуси ку'жухом* (МІ), *гу'вор'у* (СМ), *'д'іўчина гув'орила* (МІ), *догу'вор'уватиси* (АВ), *убго'вор'увати* (АВ), *на'голуву* (АВ), *ўго'р'тали* (АВ), *на ру'боту* (АВ), *три'є'рази ст'іў'уб'їдут* (АВ), *три'мати ку'рову* (КІ), *'несла су'рочку* (КІ), *'дул'ар'долар'* (КІ);

8) епентеза *н*: *м'н'есо* (АВ, МІ, СМ), *памн'е'тати* (АВ, МІ), *ни з:а'мойі'памн'ети* (АВ), *соломн'ан'к'у (солом'іен'к'у)* (МІ, СМ), *на'земн'у* (КІ), *мн'а'ім'я* (АВ), *'с'імн'у* (АВ), *'с'імн'а'це'на'с'ін'а'с'коно'пел'* (КІ);

9) зміна *т' → к'*: *ш'іс'к'* (МІ), *п'іек'* (МІ), *п'іедис'ек'* (МІ), *два'нац'ік'* (АВ), *'к'ітка'тітка'* (АВ, МІ), *віши'к'е'вішиття'* (МВ) [БГ, 55], *'к'істо'тісто'* (МІ), *с'катер'к'* (АВ), *ку'т'к'а* (АВ), *по'ўс'ім с'в'ік'і* (АВ), *ў'хак'і* (АВ), *на ск'і'н'і* (АВ), *'наік'* 'навіть' (МІ), *само'л'оти в'ідле'к'ілі* (АВ), *над'лет'к'ілі само'л'оти* (АВ),

¹к'егним з во^ди^е т^к'і^паймо (AB), то ст^к'і^кало (AB), в'ін у^тк'ік (AB), хо^к'іла де^тину (AB), ¹мама ни хо^тк'іла (CM), ро^бити ни хо^тк'е (AB), ¹д'іти^к'ішутси (KI). Хоча навіть у мовленні одного діалектоносія трапляється паралельне вживання (зі зміною і без): ¹дес'ік' (CM) // ¹дес'ім' (CM), с т^риц'ік' ¹ос'мого // с т^риц'ім' ¹ос'мого (MI), ¹лиск'е, ¹лиск'ечко (MI) // ¹лист'е (MI);

10) зміна *д'* → *г'*: ¹кожної^і ни^г'іл'і (MI), пров'ід^на ни^д'іл'а (AB), у ни^д'іл'у (AB), ¹г'іўчина (MI), ^д'іўч'ета (AB), ¹г'іти (MI), ¹четви^ро г'ітиї (CM), на по^г'і 'на горищі' (MI) (під 'горище' [СБГ, 416]), ¹бели жи^г'іў (AB), до жи^д'іў (AB), ст^уд'і^нец (AB), на ¹г'іда (AB), на^дво^йе їх пере^г'іли^ли (AB), ^д'і^лелиси ¹л'уди (AB), ни ¹ви^г'іли (AB), ку^да ¹г'ітиси (AB), рош^чинка п'і^г'іш^ла (MI), ^кли^чут су^с'ід'іў (MI), поси^л'іли до ¹веч'іра (AB);

11) розподібнення: ¹поп'іў 'попіл' (AB, MI), зем^н'а (CM), на зем^ни (CM), ко^лопн'і // ку^сочок ко^лопн' (MI), ст'іў (AB, MI), бу^деўнії 'буденний' (MI);

12) в окремих (переважно, запозичених) словах уживають пом'якшений л на місці літературного твердого: і^кус бл'уску (CM), ¹л'ампа на гор^ну (KI), ¹л'ампа гор^{ит} (MI), ¹коло ¹л'ампи (AB) і навпаки: ¹лену ва^р'іли (AB), на ле^д'у^даниц (KI);

13) протеза / афереза **в**: ва^{ка}ц'ії^і ру^бали^е (AB, MI), ва^{ка}ц'і^я ¹була (AB) (ва^{ка}ція 'акація'), з ва^{ка}ц'і^я (KI), в'і^{ва}ковуйем (AB) (ві^{ва}ковувати 'евакувати'), але на Возне^с'енійе (AB) // на Озне^с'енійе (MI), ў нас ўз'мі^ли (AB) // хо^к'іла її оз'мі^ти (AB), в'ін с т^риц'ік' ¹ос'мого (MI);

14) відсутність епентетичного л у особових дієслівних формах: ¹ди^йуси (MI, CM), ^я ¹робі^йу (AB, CM), з^робі^йу (CM), ми^е зароб'і^ли (AB, CM), в'ін в'ідпра^ў'ієйи (AB), ^я ¹ломі^йу (AB), ^я сам ¹поли обр^{об}'ієйи (CM), ¹л'убі^йу (MB) [БГ, с. 55], однак зрідка зафіксовано паралельні форми: ^я ¹ди^йл'уси (CM) // ^я ¹ди^йл'уси (AB), ^я ¹доба^ў'л'ієйи (CM);

15) *о* підвищене до *а*: там начу^вали (AB), ¹коло мер'ц'а на^чуїи (KI);

16) послідовна реалізація лабіального у звуком *и* у власній назві Риму^нія і похідних: за Ри^мун'ії ^я хо^ди^ў до и^коли (CM), з:а Ри^муни^їи (AB), во^на гу^вори по ^ри^мунск'і на ри^мунску¹мову (CM).

Для усного говіркового тексту характерне явище синкопи: ни тра н'іч'о (MI), ^я ¹кау (MI), то¹каут (MI), нас бде^бити (CM), тпер ус'о іє (AB), кус ма^тер'і^йу (AB), тке ма^лен'к'е (MI, CM), тко си по^пукало (MI), та^к'і тко (MI), кру^жок в'і^вир'тайеш ту ку^лешу і ^ни^еткоў ¹нетка тко при^ў'ієзуйєси до ¹цего і ^ниткуў ру^байеш (MI).

Серед важливих рис морфологічної системи говірки с. Южинець укажемо на:

1) хитання в роді іменників: ^я ск'інчила ¹сему кл'асу (MI) // ¹к'інчила де^с'атий клас (MI), ў ¹рад'іїи (AB) (ра^дія, жін. р. 'радіо'), мас'тиш ^дл'і^йим ^я і т^пер ^дл'і^йим мас'ту (MI) (олій ч. р. 'олія'), на та^р'іл' (MI) (та^ріль ч. р. 'тарілка');

2) відсутність подовження в іменниках середнього роду: ¹п'ішва с'во^го тка^н'а (MI) (п'ішва 'наволочка, пошивка' [СБГ, с. 426]), ¹кошниця с п'рут'а (MI) (ко^шниця 'приміщення у вигляді високого коша з дашком, у якому зберігають кукурудзу в качанах [СБГ, с. 230]), та^бличку м^ножен'а (CM), ¹б'іле п'лат'а (KI). Зафіксовано іменники із закінченням *-а* та *-е* (з переважанням останнього): ма^ко^вин'а (AB), во^спален'а 'запалення' (MI), Ст^р'ітен'а (KI), воро^ж'ін'а (KI), св'а^дчене ¹з'іл'а (KI), теле^бачен'а (ГС), в'іс'іл'е (AB, MI), сон'ішн'ч'ин'е (AB, ГС, KI, MI), ¹бил'е (MI), ¹з'іл'е (MI), на віда^н'е (віда^ні) (MB) [БГ, с. 55], к'іл'е (MI), тка^н'е с ко^лопн' (MI), на на^с'ін'е (MI), ¹витан'е 'вітання' (KI);

3) форми двоїни іменників жін. роду: *три* ¹*г'іучин'і* (АВ, МІ), *три сест'р'і* (СМ), *дв'і* ¹*д'іучин'і* (КІ), *дв'і* ¹*д'рузи'і* (КІ), *дв'і* ¹*ко'ров'і* (СМ), *дв'і* ¹*ко'з'і* (МІ), *дв'і* ¹*лав'і* (КІ), *дв'і* ¹*то'л'іц'і* (КІ), *дв'і* ¹*три^е к'в'ітоц'і* (ГС), *би'рут* за *д'бидв'і* ¹*ноз'і* (КІ), *у* ¹*цер'кв'і* *дв'і* ¹*с'в'іч'іц'і* (АВ).

У системі словозміни іменників зацентруємо на послідовному використанні закінчень **-ови, -еви** для творення форм Д. в. одн.: *пол'коўники* (СМ), *татови* (АВ, СМ), *маїстрови* (КІ), *хлопци* (МВ) [БГ, с. 55], *чолов'ікови* (ГС), *кола'чеви* (КІ) та закінченні **-и** – для форм М. в.: *ї калінда'ри* (МІ), *на во'ни* (АВ), *у Ї'ужин'ци* (МІ), *до молот'чарни* (АВ), *на ква'тири* (АВ), *ро'бели на* ¹*поли* (АВ, МІ).

Для іменників ІІІ відміни в Р. в. одн. характерна послідовна наявність флексії **-и** у формі Р. в., Д. в., М. в.: *с К'ірово'градскої* ¹*области* (МІ), *тойі* ¹*з'рани* *в'іт'е'гайеш* (МІ).

Іменники, прикметники та займенники жін. р. в Ор. в. одн. мають закінчення **-ов, -ев (-ив)**⁸: *зі'моу* (КІ), *голд'воу* (МІ), *бабоу* (МІ), *мамоу* (МІ), *бри'гадоу* (СМ), *ї'чител'коу* (СМ), *каглоу* (МІ), *му'коу* (МІ), *Ма'рус'ов* (МІ), *моло'доу* (АВ, СМ), *с'таршоу* (МІ), *їжо'утоу* *з'ли'ноу* (АВ, МІ), *з'ли'ноу* *маш'чена* (КІ), *во'доу* *св'іч'еноу* (АВ), *ц'ілоу* *ва'тагоу* (КІ), *со'боу* (МІ), *тоу* ¹*тією* (МІ), *та'коу* ¹*такою* (СМ); *пше'ницеу* (АВ), *ши'нелиу* (МІ), *ве'рениу* (СМ), *неу* ¹*нею* (СМ), *цеу* ¹*вулицеу* (КІ), *терм'ітиу* (АВ).

Для мовлення всіх інформантів характерне послідовне вживання кличного відмінка: *бригад'і'р при'ходи т'иї* ¹*кажи* / *Ма'р'ііо* (МІ), *мама* ¹*по'коїн'і* ¹*кажут* / *їої* *Ма'рус'ко* (МІ), *їд'іт* ¹*каже* / *Ма'рус'о* / *шос* *говор'іт* (СМ), *ка'ж'іт* *їак* ¹*було* / *к'ітко* ¹*Нице!* (МІ), *їої* *їди* / *А'нице* / *ду* ¹*дому* (АВ).

Спостерігаємо тенденцію уникати відмінювання іменників: *во'ни си* ¹*лі'ши'ли* ¹*си'роти* (МІ) (Ор. в.), *дес'ік' р'ік* *ход'іла* *до* ¹*їколи* (МІ).

У мовленні представників старшого покоління частотною є форма пошанної множини (переважно в текстах-розповідях про батьків і найближчих родичів): *мама* ¹*кажут* (МІ), поєднання з дієслівною формою у множині: *мама* ¹*по'к'їн'і* ¹*ход'е* (МІ), *ди'ректор* ¹*в'ігон'а* (МІ), *мама* *ни* *да'д'е* (МІ), *моїа* *мама* ¹*по'коїн'і* ¹*кажут* (МІ), *мама* *нам* *у'с'о* ¹*лагодили* (МІ), *мама* *шод'нини* ¹*вижут* (МІ), *мама* *л'е'гаїут* *напо'перек* (МІ), *нен'о* *ми'н'і* ¹*по'коїні* ¹*кажут* (АВ), *мама* *тут* *п'лачут* (АВ).

У канві усного діалектного тексту помічаємо змішування твердої і м'якої груп прикметників: *посл'ідній* *раз* (МІ), *вер'хна* *и'к'ірка* (МІ).

Ступенювання прикметників у говірці с. Южинець відбувається за допомогою частки *май*: *полот'но* *це* *май* *мн'е'к'е* (МІ). Зафіксовано форми, у яких вищий ступінь тавтологізований: *май* *ста'р'ішч'а* (МІ), що в літературній мові вважається граматично неправильним. Також вищий ступінь порівняння передано описово: *слабо* *шо* ¹*менша* ¹*була* *за* ¹*мени* (СМ).

Серед виявлених у текстах особливостей діалектних числівників зазначимо: форму ч. р. числівника *один* – *оден* (СМ), закінчення **-а** числівників, що позначають сотні: *дв'іста* *штук* (СМ), діалектні форми кількісного числівника *дев'яносто*: *дв'іт* ¹*дис'ет* ¹*рок'іу* (СМ), збірною числівника *обидві*: *ми* *би* ¹*їб'і* ¹*билиси* (МІ), *во'ни* *ни* *св'арилиси* *д'б'і* (СМ).

Для мовлення найстаршої інформантки характерне використання сполучника *і* при творенні складених кількісних числівників: *з* ¹*двац'іт* ¹*і* ¹*т'рето* *того* (АВ), ¹*сорок* ¹*і* ¹*першого* ¹*року* / ¹*сорок* ¹*і* ¹*другого* ¹*року* (АВ), ¹*сорок* ¹*і* ¹*ос'мого* ¹*року* (АВ),

⁸ Натомість у народних піснях, поширених у говірці, ця риса знівельована (в О. в. іменників жін. р. одн. помічасмо закінчення **-ою**), пор.: *берегом* / *бере'жиноіу* ¹*найшоу* *їа* ¹*д'їучинку* *п'ід* *д'жи'ноіу* (КІ).

д'вац'ік' і д'ругого (АІ), однак у мовленні інших інформантів фіксуємо такі числівники без сполучника: ¹н'їїс'ет' ¹ос'мого ¹року (МІ), ¹ш'їїс'ет' ч'ім'вертого (МІ), ¹с'ім'іс'ет' т'ретого (МІ). Помічена тенденція наголошувати першу частину кількісних числівників – назв десятків: ¹н'едис'ет' ¹ш'їїдис'ет' к'іл (МІ, СМ) (кіла 'кілограм' [СБГ, с. 220]), дес ¹н'їїс'ет' к'ілограм (МІ). На протигагу літературній мові помічаємо тенденцію вживати іменники чол. р. назви осіб у кількісних словосполученнях із кількісними числівниками, а не збірними: два б'рат'а си'д'е (АВ), приїш'ли два чоло'в'ік'і (АВ).

У записках усного мовлення спостережено вживання давніх коротких форм особових займенників: ¹фустку на н'у ¹к'инут (АВ), пок'рійут її (АВ), в'ісе'лала т'рох'і її (АВ), їго ¹мама (МІ), шш'нелиў їго (МІ); редукцію у формах займенників: т'ак'е їкес (МІ), їкихос (МІ), їкоўс (МІ), їк'іс (МІ), н'їч'о (АВ, МІ, СМ); паралельне вживання займенника *ко́жний* / *ко́ждий*: ¹кожної ¹ніг'іл'і (МІ), до ¹кожної ¹д'їучини (КІ) / ¹кожної ¹нід'іл'і (МІ), на ¹кожній ¹гробі (АВ); суфікси *о*, *во*, що підсилюють значення вказівних і означальних займенників: *ни то і це'во* (МІ), *такий'во* (АВ, МІ).

У значенні 'стільки' поширені займенники *тільки*: ¹т'іл'ко т'ї'тій (АВ), ¹т'іл'ко н'лачут'л'удіе (АВ), ¹к'іл'ко (СМ).

Серед особливостей зафіксованих дієслів у текстах відзначимо активне вживання префікса *ві-* на протигагу літературному *ви-*, що характерне для усіх буковинських надпрутських говірок: ¹в'ібач ми'не (СМ), ¹я в'їхожу (МІ), ¹сист'ра ¹в'їши'ла (МІ), ¹в'їписали со'ломи'е (МІ), ¹в'їхожувалиси 'виліковувалися' (СМ), ¹в'їкопали ї'аму (МІ), ¹в'їб'ігли ¹бос'і (МІ), ¹во'на ў нас ¹в'іросла (СМ), ¹в'ївезли їїх на ¹поли (АВ), ¹в'їл'із на п'ід (АВ), ¹ми в'їби'райимо (АВ), ¹в'їсувайиш'ноп'їў (МІ), ¹пре'кас т'реба в'іпоў'н'ати (СМ), ¹в'їрошчували на ¹поли (АВ), ¹в'їберали ¹галфу (КІ), ¹колики в'їми'кали (ГС).

Ця особливість зберігається і в похідних назвах: ¹віши'вайу ¹віши'ўку (МВ) [БГ, с. 55], ¹гар'буз ¹в'ін'іч'ениї (МІ), ¹в'існажена (МІ).

Частка *си* (*си'*, *се*), що формує зворотні дієслова, у записаних текстах переважає в препозиції до дієслова: ¹я си ¹ли'ши'ла (МІ), ¹ни ¹буду си ¹хрис'тити таї ¹ни ¹буду си ¹мо'лити (МІ), ¹во'ни си ¹роз'їїш'ли (МІ), ¹се на'мучиш (АВ), ¹си зав'е'вали з'даўна (АВ), ¹ш'и ¹си'е з'н'івайи (АВ), ¹в'їўца си ¹коти (МІ), ¹коло во'р'іт си ¹роз'увати (МІ). Хоча, звичайно, трапляються форми з постфіксом *-си*: ¹я оже'ніўси (СМ), ¹ми ¹мучи'лиси (СМ), ¹во'ни см'їїутси (МІ).

У записках мовлення найстаршої інформантки зафіксовано послідовне вживання давніх дієслівних форм минулого часу, утворених із закінченнями:

-сте, *-ам*, *-им*⁹: ¹як'бисте ¹мали шче ¹ко'гос на сторо'н'і і ўчуў бе ¹ваш'голос (АВ), з:а ¹Рі'мун'їїй ¹я ¹желам (АВ), ¹хо'т'їлам ска'зати (АВ), ¹таї ¹пома'галам з ¹мамоў з ¹татом (АВ), ¹п'їш'лам на Зв'їн'ечку (АВ), ¹т'рох'і ¹преви'кали'ем (АВ), ¹до ¹ш'коли ¹хо'дела і ¹ўчеламси / ¹белім ў ¹ш'кол'і (АВ), ¹хо'дилим на веч'ір'ниці'і (АВ), ¹к'лалім на ¹кожд'і ¹д'вер'і (АВ), ¹бо'їалимси так (АВ), ¹дочи'каламси в'ї'ніе / ¹тут / на ¹Укра'їні'і (АВ). Зазначимо, що ці закінчення в синтагмі можуть бути віддаленими від дієслова. У цьому ж тексті виявлено вживання енклітиків, що виражають граматичне значення особи в поєднанні з іменниками: ¹до ¹цер'квим ¹хо'дели (АВ), ¹на ¹полем ¹р'обили (АВ). Форми давнього минулого часу спостерігаємо як у мовленні найстаршої інформантки: ¹ми'н'і ¹ноги'е ¹були ¹си'е ¹порозри'вали

⁹ Натрапляємо на такі форми й у фольклорних текстах, зокрема піснях: *к'в'іточко мо'їа зати'ченая* / ¹д'їучино ¹мо'їа зару'ченая / зару'чиў_ім т'а на ¹вос'м'ім ¹ро'ку (КІ).

(АВ), *ўни^е поўк'і'калі^е 'були* (АВ), так і в розповіді наймолодшої з опитуваних осіб: *'тато си ўд'н'іваў буў* (КІ).

Форми майбутнього часу в говірці утворюють за допомогою допоміжного дієслова *імату* в особових формах: *меш і'ти* (МІ), *ку'да меш хо'дити?* (МІ).

В особовій дієслівній парадигмі діалектні вияви мають форми І ос. одн., зокрема відсутність переходу зубних приголосних у шиплячі: *їа так го'лос'у* (МІ) (*голосіти* 'плакати'), *ни мас'т'у 'салом* (МІ), *'хожу до 'церкви* (МІ), *во'на со'б'і на'нос'ує* (АВ), *їак на'пи'шуй'у кра'с'у* (АВ), *їа вас'файно п'рос'у* (КІ).

При творенні форм І ос. мн. мовці не послідовно використовують закінчення *-о*: *в'іт'е'гай'ім* (МІ), *опкл'дай'ім* (МІ), *ми^е ни з'най'ім* (АВ), *с'і'дай'імо* (АВ), *бу'к'ети 'робем та кладі'мо* (АВ), *нисе'мо / 'сушим* (АВ). Для дієслівних форм ІІІ ос. одн. характерне тверде закінчення на протигагу нормам літературної мови: *їак за'ходить моло'ді' об'ходить ст'ї'у* (АВ).

Властивим для говірок південно-західного ареалу [Закревська 1962, с. 128]¹⁰ є опускання кінцевого *-т* у формах ІІІ ос. мн. дієслів І дієвідміни: *х'лопц'і у'же при'ход'а з 'арм'їїі* (СМ), *'ход'е наў'коло так го'лос'е* (МІ), *бура'ка солоткого зва'р'е у каст'рул'у на'луп'іє* (МІ), *'бочку шуше'ниц'и зва'р'е* (МІ), *'гост'і попри'ход'е* (МІ), *їак ру'муне 'робл'а* (АВ), *'м'іс'у з'лену та 'л'іп'іє з'лену* (АВ), *св'ічч'к'и^е го'р'е* (АВ), *за'ход'е до 'цер'кви^е* (АВ), *'воду с'в'іт'е* (АВ), *'пуст'е со'б'і два 'к'інчч'к'и* (АВ), *'дома то мо'лот'е* (АВ), *кри'ч'е на нас* (АВ), *'робл'е кв'іт'ки* (АВ), *кв'іт'к'и поз'лот'е* (АВ), *по'хатах'ход'е* (КІ), *к'лаку'роб'іє* (КІ).

Хоча це явище має системний вияв, трапляються випадки паралельного живання повних і усічених форм навіть у мовленні одного інформанта: *китич'ки 'роб'іут з двох кол'ор'і'у / а ў кін'ци 'віши'ўки 'роб'іа 'цирку* (МВ) [БГ, с. 55].

У затранскрибованих текстах виявлено низку діалектних прислівників зі значенням місця: *'генди* 'там' (МІ), *н'і'де* 'ніде' (СМ), *'в'іт'к'і* 'звідки' (СМ), *'в'іци* ('в'ідици) 'звідси' (АВ, МІ, СМ), *'в'іт'у* 'звідти' (АВ), *с'ўда* 'сюди' (МІ, СМ), *суда'о* 'саме сюди' (СМ), *ту'да* 'туди' (МІ, СМ), *ста* 'сюди' (АВ), часу: *тоз'ди* 'тоді' (СМ), *в'іт'ак* (*в'і'так*) 'потім' (МІ), *упе'ред* 'спочатку' (АВ), *'зак'і'у* 'доки' (СМ), *нако'ли* 'як тільки' (АВ), *дес* 'приблизно' (МІ), *'зари* 'зараз' (КІ), способу дії: *зар'едом* 'у певному порядку' (МІ), *с'лабо* 'мало': *с'лабо 'дома начу'ваў / хо'ваўси* (АВ), *'леда* 'ледь' (СМ).

Літературне *більше* заступають діалектні форми *'б'іриши* (АВ, МІ), *по'б'іриши* (АВ).

Закцентуємо на деяких виявлених діалектних прийменниках, зокрема: *нав'коло об: наў'коло об 'даниц'и* – навколо місця, де відбуваються танці (АВ), *п'р'оків* 'напередодні': *п'рок'і'у ни'д'і'л'і* – напередодні неділі, тобто в суботу ввечері (АВ), *п'р'оти* 'навпроти': *'ж'інка їде і хтос' п'р'оти 'нейі* (КІ).

У діалектних текстах свої прояви мають діалектні сполучники, зокрема сполучник *ци* (*ці*) (літ. *чи*): *'хата ци дв'і* (МІ), *ци їа 'хожу до 'церкви* (МІ), *ци 'чорне ци голу'бе ци 'їє бе ни 'було* (АВ), *'мама ўже ци 'баба* (МІ), *'четверо ц'і 'к'іл'ко?* (МІ), *ко'лач ци 'подушк'у ц'і покри'вало* (КІ); *ч'о* (літ. *чому*): *ч'о ти хрес'тис'у* (МІ), *їа з'най'у ч'о?* (МІ), *н'ім* 'поки': *н'ім 'їіх 'в'ібрали^е* (АВ), *н'ім со'рочку ту ўзд'р'у* (АВ), *їак'бі* 'ніби': *так пома'гала 'їак'бі 'дохтор'ка* (АВ), *ко'бі^е*: *ко'бі^е Бох даў* (АВ)

¹⁰ «Ці форми є панівними в покутсько-буковинських та гуцульських говорах, зрідка зустрічаються в південнонадністрянських (південь Тернопільської області) і ще рідше в південноподільських говорах» [Закревська 1962, с. 128].

Активно вживаною в говірці є частка *май* для творення насамперед форм ступенювання прикметників і прислівників: *май ста'р'ишч'а* (МІ), *май та'к'е 'чорни* (АВ), *май мн'е'кон'ке* (АВ), *май б'ір'шен'ка* (АВ), *май молод'і* (МІ), *май з'найє 'л'іши* (МІ), *май 'б'іриши д'і'тій* (АВ), *май б'ід'н'ішче жиу* (АВ), *май 'холодно* (КІ), іноді її вживають як підсилювальну: *то си май ми'нуло* (АВ). У вказівній функції зафіксовано частку *аді* (*аді*): *а'д'і та'ко на ста'вах* (МІ).

Серед особливостей синтаксичної системи спостережено вживання безособових дієслів: *'темноси* (МІ); пасивних конструкцій: *ми ни 'вид'іли йак ха'ти си кла'дут* (МІ), *чим скло рубайеси* (МІ), *то си зва'рило* (МІ), *то се нази'вало* (МІ), *то йак т'чеси то з'л'іплуйси* (АВ), *так ро'белоси* (АВ), *то ўже си ўти'хо'ми'рило* (АВ); діалектних прийменниково-іменникових конструкцій: *їдут до ш'л'убу д во'рот'ам* (АВ), *Зи'леними с'в'етами* (АВ), *ни'навид'е од'ни на 'одного* (АВ), *за 'д'іти за'ч'ели гув'рити* (СМ), *'поза Д'ібро'винц'і там л'і'сок йи* (АВ); синтаксичних конструкцій, у яких своєрідно виявлене керування дієслова: *'к'іл'ко п'іш'ло то ї о'ден си не ве'р'нуу* (АВ), *'дуже з'найіте 'фаїних сп'іва'нок* (АВ), *йа од'ної йім засп'івала / а шче д'ругойі* (АВ). Для усної розповіді властивий інверсійний порядок слів: *'мала би си ли'ш'ити йа* (МІ).

Особливе місце в системі говірки с. Южинець належить діалектній лексиці й фразеології, які акумулюють у собі багатовіковий досвід народу та відтворюють місцевий колорит.

Хоча значна частина локальної діалектної лексики представлена в окремому словнику [ДФМЮ, с. 49–184], жоден словник не претендує на вичерпну повноту, адже кожен діалектний текст потенційно містить незафіксовані мовні факти, зокрема й лексичні. Зауважимо, що самі діалектоносії відчують мовні особливості своєї говірки, її відмінність від інших суміжних і віддалених говірок: *'коди' тут¹¹ / у Йужин'ци стони'к'и у нас 'коди' // на стони'к'и 'коди' ка'зале йак то? 'л'енти* (МІ) (*кода* 'стрічка' [СБГ, с. 215]¹²); *у нас шал / а ў 'Мал'тинцех 'фустка* (МІ) (*ш'алик* 'вовняна квітчаста хустка великого розміру з тороками' (лексема *шал* у словнику не представлена) [СБГ, с. 655]); *йа з'найу шо там 'кажут п'разник на по'м'інк'і* (КІ).

Серед особливостей уживання діалектної лексики у спонтанному мовленні вкажемо на фонетичну адаптацію запозичених слів, напр.: *аеродр'ом*: *на йірод'ром / айірод'ром* (АВ), *еле'ктрика*: *'л'ектрики ни 'було* (МІ), *алюмінієвий*: *ал'умин'івих ни 'було ни 'було* (МІ), пояснення уже відомої діалектної лексики, представленої в словниках: *анк'ірик* 'коридор' [СБГ, с. 19]: *'хата хо'роми і шче од'на 'хата і ўс'о / ну шче перем'увували та'кій ан'к'ірик а'д'і так йак у нас* (МІ); *шп'аргат* 'верхня металева частина печі, на якій готують їжу' [ДФМЮ, с. 179], *натк'ут* 'невеличка ніша між горном та пригорновою стіною, в якій зберігають хатній посуд, кухонне начиння тощо' [СБГ, с. 323]: *ш'паргат п'іч та'кій над'кут буу нат'кут був там* (МІ); *ку'фєр* 'скриня' [СБГ, с. 244; ДФМЮ, с. 107–108], *зр'ядка (зр'єтка)* 'вішалка' [СБГ, с. 77; ДФМЮ, с. 72]: *'куфєр 'генди ў ко'мор'і сто'їт / ск'рин'а і там ўс'о ў ск'рин'і і ко'жух і к'ін'тар' і сп'ід'ни'ца і со'рочка ус'о ў ск'рини* (МІ) / *а йак 'було заба'гато ў 'куфєр'і та'ка зр'адка 'була / о'так осу'да зр'єтку к'лали і суда'о дош'к'и к'лали / так 'дошка і так 'дошка заби'вали то к'іма'к'и та'к'і / ... / і тут приў'їезували а 'дошка сто'яла і скла'дали со'б'і там також* (СМ); *спі'жєвий* 'металевий, чавунний' [СБГ,

¹¹ У сусідньому селі Мальтинці, звідки родом інформантка.

¹² СБГ інформує про поширення цієї лексики в говірках колишнього Новоселицького, Хотинського, Кельменецького районів. Однак записані тексти засвідчують її поширення і в центральних районах області.

с. 512]: *сп'їжевиї* ¹мали горнец (МІ); *стóнэжа* ‘стрічка’ [СБГ, с. 523–524]: *со* рочка ¹була *ў* ¹кождогo ¹б'їла в'ї шевана і / *ста* *ц'ї* ток *стон* ¹жок *накла* ¹дут / *позате* ¹кайтси^е (АВ); *натїна* ‘лобода’ [СБГ, с. 323]: *на* *тїни* *то* *на* *тїна* ¹лобода *тї* *пер* *нази* ¹вайеси *то* *на* *тїна* ¹тойї *на* *тїни* / *нар* ¹вут ¹того ¹лист'а *на* *тїни* *таї* *та* ¹ко *обвар* ¹е *то* *лист* ¹е *то* *ди* ¹до ¹того ¹троішки *дес* *їак* *їе* ¹їкойїс *мук* ¹и *зам* ¹н'ецайт і *та* ¹к'і *л'ї* ¹пїоішки *з* ¹робїе і *на* *ш* ¹паргат (МІ); *малїй* ‘вид хліба з кукурудзяного борошна’ [СБГ, с. 274; ДФМЮ, с. 112]: *ма* *лаї* *пек* *ли* // *їа* *ни* *р* ¹обила ¹али ¹мама / *та* ¹ко ¹парили *їак* *ос* *мук* *кур* ¹руз'ену / ... / ¹парили *ту* *мук* *кур* ¹руз'ену і *ў* *п* ¹їч і *та* ¹кїй *ма* *лаї* *то* *та* ¹кїй ¹добрий *то* *ни* ¹цукру *то* *а* ¹бо *гарбу* ¹за ¹до ¹того ¹терли (МІ), зокрема і семантичних діалектизмів, напр.: *папїр* ‘документ’ (у СБГ зафіксоване лише зі значенням ‘паперові шпалери’ [СБГ, с. 383]): ¹в'їробїла *на* *пер* ¹ї (АВ), дієслова *сїпати* ‘лити’: *та* ¹ко *во* *ди* *на* *сї* ¹пайу *сїп* ¹їу ¹двоє *гор* ¹н'ет *во* *ди* *е* *то* / *таї* *пос* ¹їпайу *во* *до* ¹у *мук* *о* ¹у *з* ¹вер'ха *кла* ¹ду *на* *ш* ¹паргат (МІ), *на* *луп* ¹їе ¹того *гарбу* ¹за *на* *сїп* ¹л'е *во* *ди* і *вар* ¹їтси (МІ), *обсе* ¹пати *во* *до* ¹у *св* ¹ї *ч* *ен* ¹оу (АІ), *во* *ди* *св* ¹ї *ч* *ен* ¹оїй ¹сепали (АВ), *ў* *сїп* ¹ала *во* *дїч* ¹к'ї *тї* ¹лен'койї *бї* *во* ¹но *роз* ¹їїлоси (МІ), *зай* ¹тї ‘завагітніти’ (у СБГ зафіксовано лише зі значенням ‘дійти’ [СБГ, с. 131]): *зай* ¹шла ¹ж'їнка *х* ¹одит ¹ходит / *во* ¹на *ни* *з* ¹наїе ¹дохтор'а (СМ). Крім того, у текстах спонтанного мовлення зафіксовано застарілі форми рідковживаних слів, напр.: *корогóд* ‘сварка’: *с* ¹тароста *за* ¹водет *три* ¹е ¹рази / *сп* ¹ї ¹вайут *кор* ¹огóд ¹хаїча *ў* ¹кого ¹ж'їнка *к* ¹раїча (КІ). Пор., *корогóда* ‘тс.’ [СБГ, с. 225], *корогóдитиси* ‘вовтузитися’ [СБГ, с. 225].

У діалектних розповідях виявлено назви, не зафіксовані раніше в цій говірці: *грунтóвич* ‘син, що залишається на господарстві батька’ (пор., *грунтáрь* ‘тс.’ [СБГ, с. 87]: *грун* ¹тович *їа* *ш* ¹чї ¹тайси *то* ¹гди / *грун* ¹тович *ш* *б* ¹гач *то* ¹гди *бу* ¹у *б* ¹о *їа* ¹хату *ма* ¹у (СМ); *гáлус* ‘колір’: *к* ¹ра ¹сили *то* ¹було *ус* ¹ї ¹л'ак'ї *гал* ¹усїе ¹були / *ў* ¹с'ї ¹л'акїй ¹галус *бу* ¹у (АВ); *брїтвáнка* ‘сковорода’: *то* *тї* *пер* *їак* *то*? *сково* ¹ротка? *то* *на* *тел* ¹н'а *нази* ¹валаси / ¹мама ¹моїа *ка* ¹зали *брїт* ¹ванка (МІ); *шупéня* ‘страва із кукурудзяної крупи і квасолі’: *то* *ў* ¹с'о *до* ¹купи *це* *ш* ¹чї ¹тайеси *ш* ¹упен'а // *ш* ¹упен'а *кур* ¹руз'ан'ї *кру* ¹пїе і *фа* ¹сул'ї *али* *так* *вар* ¹їш *ок* ¹ремо *ка* ¹ашу і *вар* ¹їш *ок* ¹ремо *фа* ¹сул'ї і *в* ¹ї *так* *ту* ¹кашу *м* ¹їш'ейеш *с* *фа* ¹сул'ами *ну* ¹ї ¹мїе ¹сочку *там* *то* *п* ¹солиш *п* ¹омас'їтїїе / *їа* *ї* *тї* *пер* *вар* ¹у ¹д'їдов'ї (МІ); *мóчанка* ‘підливка’: ¹мочанку / *п* ¹їд'їїука *тї* *пер* *а* *ко* ¹ліс ¹мочанка / *з* ¹робили *там* *ў* ¹били *її* ¹це *мук* ¹и *т* ¹рох'ї *кур* ¹руз'еноїй *а* *н* ¹е *то* *ч* ¹їру ¹цего *ч* ¹їр'їнули *а* *ш* ¹че *їак* *їе* *бр* ¹їнза *та* ¹до ¹тойї *бр* ¹їнз'ї (МІ); *потрáвочка* ‘тс.’: ¹такжї *та* ¹койї ¹їушкї ¹тойї *цї* *ту* *та* ¹ку ¹мочанку *з* ¹робїе і *п* ¹отр ¹авочку ¹моїа ¹мама *ка* ¹зали (МІ); *мóчка* ‘відбілювач’: *то* ¹дужї *ў* ¹б'їл'ували / *б* ¹рالیе *їа* *з* ¹наїу *їак* *то* *тї* *пер* ¹кажут *х* ¹лорка *а* *то* *ка* ¹зали ¹моч'ка *то* ¹гди^е *у* *т* ¹їм *та* *то* ¹дужї *б* ¹їлен'кї ¹було (АВ).

Окрасою усного мовлення є майстерне використання мовцями діалектних фразеологізмів, напр.: *ў* *ш* ¹тїри ¹оц'ї ‘віч-на-віч’ (СМ), *с* ¹їм *раз* *мах* *а* *раз* *ка* ¹х ‘сім разів відміряй, а один відріж’ (МІ), *уб* ¹ратиси *ў* ¹п'їр'а ‘вийти зі скрутного становища, розбагатіти’: *то* *ў* ¹же *тї* *пер* ¹о *маї* *т* ¹рох'ї *маї* *сї* *ў* ¹б'рالی *ў* ¹п'їр'а *то* ¹дужї *б* ¹їд'нота ¹була *то* *ни* ¹було ¹наїт' ¹ч'їм *то* ¹пїти (МІ), *не* ¹гóден *з* ¹рошїй *на* ¹їїстиси ‘про жадібну людину’: *тї* *пер* *ни* ¹гóдни *з* ¹рошїй *на* ¹їїстиси (АВ), *на* *од* ¹н'ї *п* ¹їч'е *р* ¹одїтиси ‘про рідну, близьку людину’: *ў* ¹мени ¹була *сїст* ¹ра *ш* *о* *мї* *на* *од* ¹н'ї *п* ¹їч'е *р* ¹одїлїси (СМ), *в* ¹їд' ¹Бога *прїзна* ¹ч'енo ‘те, що наперед визначене, чого не можна змінити’ (МІ).

Спостереження над спонтанним діалектним мовленням підтверджує тезу про те, що чоловіки зазнають більшого зовнішнього впливу, зокрема через службу в армії, часті переїзди та ін. Наприклад, у розповідях про службу в армії інформант

вдається до перемикання мовних кодів (з української на російську мову) для передавання чужого мовлення: СМ: *йа тогди служіў ў 'арм'її / ро'беў 'шофером / ми там з'начит по'їхали' на у'чен'їя / там 'деўйуси пре'ходит о'ден генерал / а тут ўже з'найїш ми 'мали би ўже наступ'л'ен'їа робити це на 'Дал'н'їм Вос'тоци там / Ку'рил'с'к'ї остро'ва При'морскїй край Саха'л'їн це там /.../ а тої генерал 'кажи ст'ройїти полк / 'тому пол'коўникови / тої пост'ройїў в'ї'на за'ч'еласи у'Венгр'її /.../ ко'го пошчи'тайу пус'каї'вїди три'метри с того с ст'ройа / ўже з'начит ми 'їїдим ту'да / а в'їн шо тої генерал ска'заў так по при'казу 'парт'її пра'в'їт'ел'ства вам н'е'мед'лено отп'рав'їтса на ц'ї'л'їн:ийе 'зал'їжнийе 'земл'ї // МІ: та ти по україїнск'ї гуворї // СМ: но йа гд'вор'у йак в'їн гувор'їў / наш пол'коўник 'каже / то'вариш генерал 'каже / а хто 'буде то? наступ'л'ен'їа 'кажи ви ўс'їх шофер'їў заб'рале / а в'їн 'кажи ви йе со'в'ецк'ї оф'ї'цери / ви долж'ни знат' ўс'у 'техн'їку / о / ви 'каже пов'ед'от'е ў бої ма'шини //.*

Важливе значення має й мова освіти: інформанти, які отримували початкову освіту нерідною мовою, довший час (іноді й усе життя) пам'ятають вивчене тією мовою, якою воно було засвоєне в дитинстві. Проілюструємо це мікротекстом-спогадом про навчання в школі: *з'найу йак хрес'титси нум'їл'ї'татулур ш'ї п'їрлу ш'ї с'в'їнтувії дух ам'їн' // це Оче'наш во 'їм'їа От'ца і 'Сина і Св'їтого 'Духа а'м'їн' 'пот'їм ўже Оче'наш гувори / 'татер'ностур 'каре йест чест м 'часка си нум'їл'ї'тивум 'в'їя пара'ц'їя та 'пака'сину 'вайа та і 'вїдиш і йа наў'чїўси (СМ).* Однак такі знання залишаються в пасивному фонді мовців, оскільки в побуті вони не вживають румунської мови, хоча розуміють її.

Отже, аналіз мовних рис, виявлених у записах діалектного спонтанного мовлення говірки с. Южинець, підтверджує її належність до буковинських надпрутських говірок, а відтак дає підстави стверджувати, що ця говірка є типовою буковинською. Незважаючи на відносну близькість до прикордонних територій, не спостережено значних впливів на систему говірки. Основні фонетичні і морфологічні риси залишаються стійкими до змін, вони помічені в мовленні всіх опитуваних діалектоносіїв, відрізняються кількістю та частотою проявів: закономірно, що найбільша їх кількість зафіксована в мовленні найстаршої інформантки. Попри добру дослідженість цієї говірки, записані матеріали доповнюють її словник новими лексичними й фразеологічними фактами. Транскрибовані діалектні тексти дають змогу глибоко аналізувати окремі риси говірки як мовні феномени, а мовлення окремих респондентів як вияв креативної мовної особистості, у чому й убачаємо перспективу наступних студій.

ЛІТЕРАТУРА

- Вербич, С. О. (2019). *Назви поселень Чернівецьчини: історико-етимологічний словник*. Чернівці, 208 с.
- Герман, К. Ф. (1995). *Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія*. Чернівці, 391 с.
- Глуховцева, К. Д. (2005). *Динаміка українських східнословобожанських говірок*. Луганськ, 592 с.
- Голянич, М. І. (2018). *Мовний портрет села Тюдів*. Словник. У 2-х т. Івано-Франківськ, т. 1, 1000 с.
- Грицак, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Росїшка (вівчарство в текстах)*. Львів, 320 с.
- Дидик-Меуш, Г. (2021). *Мокряни. Говірка маминого села*. Словник. Львів, 286 с.
- Закревська, Я. В. (1962). Епентетичні звуки в українських говорах. [У:] *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, т. 5, с. 62–69.
- Колесников, А. О. (2015). *Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка*. Ізмаїл, 676 с.

Лесюк, М. П. (2011). Динамічні процеси в говорах Прикарпаття. [У:] *Мовознавство*, № 4, с. 22–35.

Марсєв, Д. А. (2018). *Динаміка східнополіського діалекту*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Київ, 22 с.

Негрнич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Львів, 224 с.

Піпаш, Ю. і Галас, Б. (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок: Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області*. Ужгород, 266 с.

Поляк, М. П. (2013). *Кіцманщина. Її минуле і сучасне*. Чернівці, 560 с.

Сабадош, І. В. (2008). *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород, 478 с.

ДЖЕРЕЛА

АУГПБ – Герман, К. Ф. (1998). *Атлас українських говірок Північної Буковини. Т. II. Службові слова*. Чернівці, 215 с.

АУМ – *Атлас української мови* (1988). В 3 т. Київ, т. 2, 520 с.

БГ – Руснак, Н., Гуйванюк, Н. і Бузинська, В. (2006). *Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів*. Чернівці, 384 с.

ДФМЮ – Піщик, О. В., Ковач, В. В., Руснак, Н. О., Руснак, Ю. М. і Квітець, Є. Д. (2019). *Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області*. Чернівці, 335 с.

КК – Кисілевський, К. (1954). Надпрутський говір. [У:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Т. CLXII. Збірник філологічної секції. Нью-Йорк-Париж, т. 25, кн. 2, с. 9–52.

СБГ – *Словник буковинських говірок* (2005). Н. В. Гуйванюк (ред.). Чернівці, 678 с.

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ:

АВ – Гнитка Анна Василівна, 1923 р.н., 7 кл.

ГС – Зварич Ганна Степанівна, 1956 р.н., середня освіта.

КІ – Мельник Катерина Іванівна, 1949 р.н., середня освіта.

МВ – Піщик Марія Василівна, 1929 р.н., 7 кл.

МІ – Медвідь Марія Іванівна, 1940 р.н., середня освіта.

СМ – Медвідь Степан Миколайович, 1935 р.н., 7 кл.

*Подано до редакції 29.11.2021 року
Прийнято до друку 05.01.2022 року*